

УДК 323+378.016

DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.3\(43\).198126](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.3(43).198126)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОГО СЬОГОДЕННЯ

Ананьїн В. О.,

*доктор філософських наук, професор,
професор спеціальної кафедри № 4
Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Пучков О. О.,

*кандидат філософських наук, професор,
начальник Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Уваркіна О. В.,

*доктор філософських наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

У статті аналізується низка проблем удосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах, зокрема кадрів у сфері захисту інформації, для вирішення політичних завдань держави щодо захисту її інтересів і безпеки. Серед актуальних проблем військової освіти зазначено три проблеми: проблему впровадження компетентнісного підходу на базі сучасних технологій навчання за стандартами NATO; проблему формування національно-патріотичної свідомості; проблему кадрового забезпечення навчально-виховного процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними кадрами. Актуалізація зазначених проблем пов'язана з новими підходами та вимогами до підготовки воєнних спеціалістів у сфері захисту інформації на основі передового досвіду країн-членів Північно-атлантичного альянсу й найкращого досвіду військових освітніх систем провідних країн світу. Визначено, що особливістю підготовки у сфері захисту інформації є не тільки володіння сучасними інформаційними технологіями, а й обов'язкова іншомовна компетентність. Складниками формування національно-патріотичної свідомості курсантів є підвищення мотивації майбутніх офіцерів до патріотичних вчинків і дій на благо народу й держави; вірність військовій присязі, громадянська самосвідомість і повага до української культури та спадщини. Сформульовано вимоги до науково-педагогічних кадрів, які залучені до підготовки воєнних спеціалістів у сфері захисту інформації. Виявлено, що проблема політичної компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів стає все більш актуальною для сучасної військової освіти. Також серед необхідних компетентностей сучасних науково-педагогічних працівників виділяються висока інформаційна культура, володіння психолого-педагогічними технологіями організації навчального-виховного процесу, педагогічна майстерність, розвинена інтелектуально-креативна готовність до швидкої адаптації, фізична підготовка та мотивація до постійного підвищення кваліфікації.

Ключові слова: військова освіта, підготовка воєнних спеціалістів у сфері захисту інформації, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Політика держави в галузі військової освіти відображає нові суспільні виклики до професії військовослужбовця, який має стати новим перспективним обличчям і виконувати завдання обороноздатності й національної безпеки країни в умовах ведення бойових дій і впровадження стандартів NATO.

Прискорений розвиток науково-технічного прогресу в галузі інформатизації актуалізує низку проблем удосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ), зокрема офіцерів спецзв'язку та захисту інформації, які мають не лише забезпечити зв'язок та інформаційний захист елементів сектору безпеки і оборони держави, а й долучитися до міжнародного співробітництва в боротьбі з кіберзлочинністю в сучасному світовому інформаційному просторі.

Питанням розвитку сучасної військової освіти присвячено наукові дослідження в галузі політичних, філософських, педагогічних, психологічних, юридичних та історичних наук (В. Ананьїн, О. Богуш, О. Єфімова, Т. Іноземців, О. Корнієвський, В. Лукашів, С. Максименко, А. Машталер, О. Мітягін, М. Михальченко, М. Ожеван, М. Прохоренко, З. Самчук, Д. Софіян, О. Уваркіна, С. Харитонов, О. Шоповал та інші). Стратегічні напрями розвитку військової освіти зазначали в працях В. Ананьїн, А. Зельницький, В. Барановський, Л. Євдоченко, С. Конюшок, А. Міночкін, М. Нецадим, С. Полторак, О. Пучков, Ю. Приходько, В. Телелим, В. Ягупов та інші. Проблеми підготовки у вищих військових закладах освіти фахівців у сфері захисту інформації розглядали О. Автушенко, В. Ананьїн, А. Гангал, Л. Євдоченко, В. Єрохін, В. Горлинський, С. Конюшок, Г. Криховецький, А. Олексійчук, О. Пучков, О. Рома, В. Рябцев, І. Субач, О. Чаузов, О. Уваркіна та інші. Однак ці наукові праці присвячені окремим проблемам підготовки кадрів у сфері захисту інформації й потребують системного дослідження в умовах політичного сьогодення.

Мета статті – на основі системного підходу проаналізувати актуальні проблеми сучасного стану вітчизняної військової освіти в питанні підготовки фахівців захисту інформації.

Виклад основного матеріалу. Систематизація актуальних проблем сучасної військової освіти зумовлена необхідністю швидкого реагування ВВНЗ на політичні зміни в напрямках держави, щодо розвитку державних органів сектору безпеки й оборони держави. Стратегія державної політики у сфері військової освіти закріплена в нормативно-правових документах щодо забезпечення функціонування та розвитку загальнодержавної системи вищої освіти (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки України), а також у наказах і директивах Міністерства оборони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й інших державних органів сектору безпеки і оборони держави.

Політичне сьогодення країни вимагає запровадження принципово нової програми підготовки спеціалістів для військової сфери, яка буде враховувати передовий досвід країн-членів північноатлантичного альянсу та найкращий досвід військових освітніх систем провідних країн світу. Міністерством оборони України розроблено план «Розвитку системи військової освіти та підготовки військових фахівців» на період до 2021 року, який складається з основних положень програми NATO DEEP (Defence Education Enhancement Program). Основна мета NATO DEEP – допомога країнам-партнерам у розвитку й реформуванні системи військової освіти, насамперед спрямування на оновлення та осучаснення програм кредитних модулів і методики викладання навчальних дисциплін у визначених вищих військових закладах освіти. Упровадження DEEP Ukraine в навчальний процес ВВНЗ програм підготовки майбутніх офіцерів на основі стандартів NATO почалося у 2017 році та постійно поглиблюється й змінюється відповідно до нових політичних викликів і безпекових умов держави.

Аналіз наукових досліджень розвитку системи вищої військової освіти показав, що характерними засадами функціонування вітчизняної військової освіти є стратегія розвитку військової освіти, яка перебуває в органічному зв'язку зі змінами, що відбуваються в політиці, збройних силах, економіці, соціальних відносинах і суспільній свідомості; кодифікація нормативно-правового та систематизація науково-методичного забезпечення; розширення мережі ВВНЗ; реформування управління військовою освітою; визначення пріоритету національних інтересів і національної безпеки в змісті військової освіти; інноваційність, диференціація та інтеграція навчального процесу [1, с. 314].

Сьогодні підготовка українських військових фахівців включає понад 150 спеціалізацій і 70 спеціальностей, серед яких в умовах тотальної інформатизації сучасного суспільства на особливу увагу заслуговує підготовка кадрів у сфері захисту інформації. Фахівці у сфері захисту інформації сьогодні стоять на передових позиціях протистояння так званої «нелетальної зброї» та інформаційним загрозам національної безпеки. Їх підготовка на основі використання сучасних методик і новітніх інформаційних технологій – одне з пріоритетних завдань системи вітчизняної військової освіти.

На основі аналізу системи вітчизняної військової освіти структурно пріоритетними питаннями в підготовці офіцерських кадрів для системи інформаційної безпеки та захисту інформації можна визначити три проблеми: проблему впровадження компетентнісного підходу (знання, уміння, навички) на базі сучасних технологій навчання на основі стандартів NATO; проблему формування національно-патріотичної свідомості й самосвідомості; проблему кадрового забезпечення навчально-виховного процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними кадрами.

Перша проблема впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес ВВНЗ має інноваційний характер усіх нововведень із найсучаснішим технологічним забезпеченням професійної підготовки майбутнього офіцера у сфері захисту інформації. Тільки використання в навчанні курсантів сучасних інформаційних технологій забезпечить реальну реалізацію тріади компетентності «знання-уміння-навички» та якісну підготовку до практичної професійної діяльності. Виконання програми підготовки кадрів у сфері захисту інформації неможливе без подальшої інтеграції освіти й науки. Новітні наукові розробки у сфері захисту інформації без бюрократичних перепон мають якомога швидше потрапляти в навчальні аудиторії курсантів, упроваджуватися в підрозділи державних органів сектору безпеки й оборони держави та замінювати застарілі технології. Вирішення швидкого оновлення технічного забезпечення фахівців у сфері захисту інформації забезпечить підготовку офіцерів із високим рівнем професіоналізму й компетентності, підвищить рівень їх боездатності й боєготовності в умовах реальних інформаційних загроз національної безпеки держави.

Необхідним складником професійної підготовки сучасного фахівця у сфері захисту інформації є формування іншомовної комунікативної компетентності, що актуалізується геополітичними змінами вітчизняної військової галузі та глобалізаційними процесами міжкультурної взаємодії в світовому інформаційному просторі.

У науковому дослідженні О. Єфімової зазначається, що специфіка іншомовної компетентності курсанта «полягає в поєднанні професійно-ділової та соціокультурної орієнтації» під час вивчення іноземних мов, «що уможлиблює його здатність комунікувати в процесі іншомовного фахового зорієнтованого спілкування, а також створювати й управляти дискурсами на військово-професійну тематику» [2, с. 7]. Дійсно, для фахівця у сфері захисту інформації необхідні й професійно-зорієнтовані компетентності мовленнєвої поведінки та здатність їх застосування у відповідній ситуації, й «уміння аналізувати ситуацію іноземною мовою, оцінювати її, знаходити шляхи розв'язання комунікативних завдань і досягати кінцевої мети» [2, с. 16]. Іншомовна компетентність військового фахівця, зокрема поглиблене вивчення англійської мови, стає все більш актуальним в умовах орієнтації політики держави на співпрацю з країнами північноатлантичного альянсу.

Друга проблема сучасної військової освіти стосується формування національно-патріотичної свідомості й самосвідомості курсантів ВВНЗ в умовах політичного сьогодення. Питання патріотичного виховання були завжди в пріоритеті підготовки сучасного військовослужбовця, але особливо актуалізувалися в умовах політичної ситуації, яка пов'язана з необхідністю захисту територіальної цілісності й суверенітету України. У затвердженому в 2018 році Положенні про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти окремим пунктом зазначено, що «військові навчальні підрозділи функціонують з метою здійснення військово-патріотичного виховання» [3].

Аналіз наукових праць показав, що на міждисциплінарному рівні проблематика формування патріотизму військових кадрів достатньо досліджена в генезі, науковцями (В. Барановський, В. Дзюба, Ю. Красильник, Б. Пантюхін та інші) сформульовано провідні тенденції й умови патріотичного виховання майбутніх офіцерів. Серед завдань національно-патріотичного виховання дослідники визначають необхідність виховання вірності військовій присязі, готовності до самопожертви в ім'я Вітчизни та її народу, відданості інтересам українського народу, любові й поваги до української культури, мови, мистецтва, історичного минулого, державних символів України тощо [4, с. 34].

Новий політичний і соціокультурний контекст виховання патріотизму до вже відомих завдань додає завдання формування нового рівня національно-громадянської самосвідомості курсантів ВВНЗ, яке спрямоване на усвідомлення своїх вчинків і дії на благо народу й держави.

Проведене вченими Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України соціологічне дослідження на тему «Стан військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України та членів їхніх сімей» показав, що 65% респондентів мотивом готовності до захисту країни від небезпек назвали усвідомлену необхідність захищати родину і свій дім і 92% повністю готові захищати Україну від військової загрози з боку інших країн, терористичних актів, наслідків природних катаклізмів. Однак серед мотивів, які негативно впливають на готовність до захисту України, згадано такі: низький рівень соціальних гарантів, погане піклування держави про своїх захисників (понад 70% респондентів) і сумнів у перемозі української армії в разі конфлікту через недостатню забезпеченість (62% респондентів) [5, с. 200].

Такі результати досліджень, з одного боку, засвідчили досить високий рівень національно-патріотичної свідомості військовослужбовців, проте показали й напрями розвитку цього питання в рамках цілеспрямованого політичного процесу вирішення проблем соціального піклування про військовослужбовців і їхні сім'ї, а також матеріально-технічного забезпечення армії.

Сьогодні перед вітчизняними ВВНЗ поставлено завдання організувати планомірний і цілеспрямований процес підвищення мотивації майбутніх офіцерів до патріотичних вчинків і дій на благо народу й держави, який оновить традиційні методи та форми патріотичного виховання й застосує

нові інформаційні технології для об'єднання навчального та виховного процесів у формуванні патріотичної та громадянської свідомості курсантів.

Третя проблема кадрового забезпечення навчально-виховного процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними кадрами актуалізується кардинальними змінами змістового наповнення навчальних програм професійної підготовки до стандартів НАТО. Євроатлантичний шлях держави вимагає нових кадрів для підготовки сучасного випускника ВВНЗ, який міг би почати якісне виконання професійних обов'язків у найкоротший термін після розподілення до військового підрозділу. Сьогодні в освітній процес активно залучено офіцерський склад, який має бойовий досвід, запроваджено механізм ротації науково-педагогічних працівників. Відомо, що значний відсоток офіцерів-викладачів ВВНЗ протягом останніх років брали участь у проведенні операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей.

У Положенні про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти чітко визначено функціональні посадові обов'язки (інструкції) науково-педагогічних і педагогічних працівників ВВНЗ, які відповідають Законам України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» – і регулюють права й обов'язки викладачів. Однак реформа військової освіти потребує залучення до підготовки сучасного фахівця у сфері захисту інформації висококваліфікованих викладачів, які в умовах соціально-політичних змін нададуть не тільки певну суму професійних знань, а й разом із ними сформуєть у майбутніх офіцерів ціннісне ставлення до професійної діяльності, мотивацію до професійно-пізнавального інтересу за формулою «освіта впродовж життя».

Сучасні викладачі мають змінити традиційні підходи до навчальних методик і засобів навчання на різних рівнях професійної підготовки курсантів. Сьогодні світовий інформаційний простір стимулює викладача сучасного ВВНЗ до самоосвіти й підвищення своєї професійно-педагогічної, іншомовної та інформаційно-комунікативної компетентності. Особливі вимоги інформаційне суспільство висуває науково-педагогічним працівникам, які готують фахівців у сфері захисту інформації.

З урахуванням специфіки професійної діяльності кадрів у сфері захисту інформації одним із пріоритетних завдань для сучасного викладача є формування його політичної компетентності в умовах терміновості вирішення соціально-політичних питань освіти й суспільства. Від політичної компетентності науково-педагогічних працівників ВВНЗ залежить правильність їх оцінювання реальної політичної ситуації, готовність до політичної комунікації, гнучкість та адаптивність до вирішення актуальних питань у професійній освітній діяльності. На жаль, проблемам політичної компетентності викладачів у сучасному вітчизняному науковому просторі приділяється недостатньо уваги. Основна увага відомих учених у галузі політичних наук (О. Бабкіної, В. Бебика, М. Головатого, В. Горбатенка, М. Михальченка, Ф. Рудича та інших) приділена розробленню методології системного й комплексного підходів до соціально-політичного управління, аналізу соціально-політичної ситуації, діагностичної оцінки її реального стану і прогнозуванню моделі її ймовірного розвитку в майбутньому [6, с. 40]. Сьогодні сучасному викладачу ВВНЗ необхідно постійно підвищувати свій рівень політичних знань (в основному користуючись можливостями тільки інформальної освіти), свідомо займатися саморефлексією політичних подій і системно впроваджувати в навчально-виховний процес ідеї громадянського суспільства. Проблема політичної компетентності викладачів, на нашу думку, залишається одним із напрямів модернізації підготовки фахівців у сфері захисту інформації в майбутньому.

Наступний складник проблеми кадрового забезпечення навчально-виховного процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними кадрами – підвищення рівня інформаційної культури викладачів як одного з елементів ефективного орієнтування в інформаційних потоках. Процес інформатизації освіти розвивається швидкими темпами, має потужний вплив на всі сторони суспільного життя. Для фахівців у сфері захисту інформації викладачі мають стати прикладами інформаційної культури через упровадження в навчальний процес сучасних інноваційних освітніх технологій, що пов'язані з особливостями майбутньої професійної діяльності у сфері захисту інформації. Створення викладачем особливих психологічних умов для роботи з інформаційними носіями, синтез професійних і загальних знань у межах навчального предмета, спрямування навчання на формування творчої уяви в контексті інформаційного простору, професійна взаємодія зі спеціальною технікою, розвинута інтелектуально-креативна реакція є ефективними елементами процесу формування інформаційної культури науково-педагогічних працівників, які пов'язані з підготовкою фахівців у сфері захисту інформації.

Серед сучасних вимог до викладача ВВНЗ необхідно також зазначити мотивацію та психологічну готовність до здійснення професійної кар'єри, постійне підвищення рівня педагогічної майстерності й фізичної підготовки, які безпосередньо впливають на успішність організації військово-професійного навчання курсантів. Професійний, науковий, педагогічний авторитет науково-педагогічних

кадрів ВВНЗ стає вирішальним фактором у подальшій професійній діяльності курсантів і престижності військової освіти.

Висновки. Систематизація актуальних проблем сучасної військової освіти в умовах політичного сьогодення виявила напрями для ефективного вирішення завдань суспільства щодо підготовки сучасного фахівця у сфері захисту інформації. Аналіз наукових джерел і нормативно-правових документів показав, що соціально-політичний стан розвитку вітчизняного суспільства, висока соціальна значущість військово-професійної діяльності щодо захисту державних інтересів і безпеки країни передбачають особливі вимоги до організації підготовки кадрів у сфері захисту інформації. Це дає змогу зробити висновок, що для вирішення проблем військової освіти розробляється й розроблений комплекс (нормативно-правових, управлінських, організаційних, економічних, педагогічних, матеріально-технічних) завдань для підвищення якості підготовки фахівця у сфері захисту інформації. Серед актуальних проблем, які можуть бути вирішені завдяки наявним ресурсам ВВНЗ, є проблема впровадження компетентнісного підходу на базі сучасних технологій навчання за стандартами НАТО, проблема формування національно-патріотичної свідомості й самосвідомості, а також проблема кадрового забезпечення навчально-виховного процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними кадрами. Вплив внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації в країні актуалізує перспективні завдання держави щодо військової освіти в питаннях подальшої інтеграції військової науки й освіти, приведення структури та чисельності ВВНЗ у відповідність до потреб сектору безпеки й оборони держави та високотехнологічна інформатизація підготовки майбутніх офіцерів.

Ananyin V., Puchkov O., Uvarkina O. Current issues of military education in the conditions of political today

The article analyzes a number of problems in improving the system of future officers training in higher military educational institutions, in particular personnel in the field of information protection, to solve the political tasks of the state in protecting its interests and security. Among the urgent issues of military education, these three problems are mentioned: the problem of introducing a competence-based approach based on modern training technologies according to NATO standards; the problem of forming a national-patriotic consciousness; the problem of staffing the educational process with modern highly professional scientific and pedagogical personnel. The actualization of these problems is associated with new approaches and requirements for the training military specialists in the field of information protection based on the best practices of the countries of the North Atlantic Alliance and the best experience of military educational systems of the world-leading countries. The article determines that the peculiarity of training in the field of information security is not only knowledge of modern information technologies, but also a mandatory profound knowledge of foreign languages. The following components of the cadets' national-patriotic consciousness formation are indicated: increasing the motivation of future officers to patriotic actions and their actions for the benefit of the people and the state; loyalty to the military oath, civic awareness, and respect for Ukrainian culture and heritage. The requirements to the scientific and pedagogical personnel involved in the training of military specialists in the field of information protection are formulated. It is revealed that the problem of political competence of higher military educational institutions teachers is becoming more and more relevant for modern military education. In addition, among the necessary competencies of modern scientific and pedagogical personnel, it was noted high information culture, knowledge of psychological and pedagogical technologies for organizing the educational process, pedagogical skills, developed intellectual and creative readiness for quick adaptation, physical training, and motivation for continuous professional development.

Key words: military education, training military specialists in the field of information protection, competence-based approach.

Література:

1. Полтораєв С.Т. Перспективні напрями розвитку державного управління системою вищої військової освіти України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2017. Вип. 2. С. 309–315. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_2_40 (дата звернення: 09.09.2019).
2. Єфімова О.М. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2014. 23 с.

3. Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-18> (дата звернення: 09.09.2019).
4. Барановський В.Ф. Національно-патріотичне виховання військової інтелігенції у вищих навчальних закладах України. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_6 (дата звернення: 11.09.2019).
5. Пантюхов Б.О. Актуалізація досвіду патріотичного виховання курсантів військових закладів вищої освіти в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОР Жовтий О.О., 2018. Вип. 2. С. 197–210.
6. Лепська Н. Політична компетентність як детермінанта соціального програмування розвитку суспільства. Сучасна українська політика. *Політики і політологи про неї*. Київ, 2011. Вип. 22. С. 40–51. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26824> (дата звернення: 12.09.2019).